

**КУ «Централізована міська бібліотечна система для дорослих» м.
Одеси**

Центральна міська бібліотека ім. І. Франка

Організаційно-методичний відділ

Інформаційний лист

Ліна Костенко- поетеса, що дарує крила.

Упорядник і редактор:

Завідуюча ОМВ

Дементьєва С.

Одеса, 2025

19 березня (2025) письменниця, поетеса-шістдесятниця, класикиня української літератури Ліна Костенко святкує свій 95-й день народження. Вона не любить, коли з неї роблять «ідола», звеличують чи обсипають пишними епітетами. Костенко не має соцмереж і не веде блогів, але її продовжують цитувати й сама вона постійно потрапляє до переліків найвидатніших українців.

Народилася Ліна Костенко у 1930 році у Ржищеві. Батько поетеси, педагог і поліглот Василь Костенко самотужки опанував 12 мов і викладав у місцевій школі ледь не всі предмети. У 1936 році його як "ворога народу" засудили на 10 років концтаборів.

Існує легенда, що, коли до нього прийшли з обшуком енкаведисти і сказали: "Покажуй, де ти ховаєш зброю", Костенко усміхнувся і кивнув на колиску: "Отам". Там у колисці спала маленька Ліна.

За кілька років родина переїхала до Києва. Жили в робітничому селищі на Трухановому острові. Школу №100, до якої ходила Ліна, було спалено разом з усім селищем 1943 року. Про це Костенко згодом написала вірш "Я виросла у Київській Венеції". Поетеса продовжила навчання в школі №123 на Куренівці.

Дитинство Ліни Костенко пройшло в роки Другої світової. Вона мало розповідає про це, але в поезіях можна зустріти рядки про "балетну школу" замінованого поля та "дитинство, вбите на війні".

Коли ж у 2022-му розпочалося повномасштабне вторгнення, Костенко несподівано з'явилася на публіці під час нагородження Орденом Почесного легіону Франції. Уперше за останні 12 років письменниця дала інтерв'ю телеканалу "Київ", у якому розповіла, що не припиняла працювати, навіть коли під Києвом точилися бої.

"Я ж належу до покоління, яке пережило Другу світову війну. І ці бомби о четвертій годині ранку — мені вони звичні з дитинства. Тепер я знову почула ті самі бомби, страшніші, і, мушу вам сказати, я не злякалася. Ні разу не пішла в укриття. Воно гуде, думаю, добре, хай: уб'є, то уб'є. Перший місяць, правда, не дуже писалося. Перший місяць я стежила за кожним кроком і нюансом цієї війни. А потім узяла себе в руки й почала писати, писати і все. А інші люди кожен у своїй професії робить своє", — розповіла письменниця

Повернемося до біографії Ліни Костенко. Писати вона почала в літературній студії при журналі "Дніпро", якою опікувався Андрій Малишко, друкуватися почала в 16 років. На відмінно закінчивши школу, вступила спочатку в Київський педагогічний інститут імені Ґорького (тепер імені Михайла Драгоманова), а потім продовжила навчання в Московському літературному інституті Ґорького.

Її онучка Ярослава-Франческа Барб'єрі розповідає про бабусю, що її вибір міг бути й не літературним — за її словами, Костенко з підліткового віку була закохана у філософію, вже тоді читала Руссо, Дідро, Вольтера, Канта. Та на філософський факультет університету Шевченка вступ для неї був закритий через "неблагонадійність" родини.

"У Київському університеті на факультеті філософії їй, вісімнадцятилітній дівчині, сказав військовий з маузером: "Такие, как вы, учиться здесь не будут", — переказує Ярослава-Франческа.

В 1956 році Ліна Костенко щойно закінчила навчання. Випускниця Київського педагогічного і Московського літературного інститутів, вона вже на той час мала три поетичні збірки. Літературознавці і критики пророкували їй велике майбутнє, але раптом книгу "Зоряний інтеграл" забороняє до друку радянська цензура. Аргумент — політична позиція авторки.

Вірші Ліни Костенко стали ходити в самвидаві. Наступну збірку "Княжа гора" теж зняли з верстки. Сучасники розповідають, що цілком імовірно йшлося лише про одну поезію про Україну, яка не догодила тим, що була "недостатньо радянською".

Але Костенко на поступки не пішла: "Або збірка буде із цим віршем, або не буде збірки!"

І збірок більше не було. На ім'я Ліни Костенко наклали табу у видавничому світі й вона змушена була писати у стіл 16 років.

Так історичний роман у віршах "Маруся Чурай", шедевр української і світової літератури, за який Костенко в 1987 році отримала Шевченківську премію, пролежав нікому не відомим цілих 6 років.

Ліна Костенко була однією з лідерок шістдесятницького руху та приходила на суди до дисидентів, яким інкримінували "антирадянську діяльність та пропаганду".

Пам'ятним став суд у Львові над братами Михайлом та Богданом Горинями. Тоді з Києва на закриті засідання приїхала ціла делегація української інтелігенції, серед якої були Іван Драч, В'ячеслав Чорновіл, Микола Холодний та Ліна Костенко. І хоч уплинути на вирок вони не могли, моральне значення їхнього протесту було величезне, згадував В'ячеслав Чорновіл:

"Ліна Костенко й Любов Забашта задумали... записати вирок. "Громадськість" буквально насильно відібрала в них ці записи. А ще Ліна Костенко після вироку кинула засудженим квіти.

Квіти, звичайно, були негайно заарештовані, саму Ліну Костенко в сусідньому приміщенні "с пристрастием" допитали, але урочиста церемонія завершення закритого суду над "особливо небезпечними державними злочинцями" була геть зіпсована".

Також Ліна Костенко з Іваном Драчем організувала звернення від львівських письменників про взяття на поруки Богдана Гориня як наймолодшого із заарештованих. Після цього, пише Наталка Позняк-Хоменко, до неї завітав ввічливий молодик із "компетентних органів" і запросив до КГБ на розмову.

"Це запрошення чи наказ?", – поцікавилася письменниця. "Що ви, звичайно ж, запрошення", – відповів той. "Тоді дозвольте ним не скористатися", – відповіла Костенко й зачинила двері.

Лишаючи свою доньку у батьків і ризикуючи не повернутися до неї, Костенко їздила на протести проти введення радянських військ у Чехословаччину.

Донька письменниці Оксана Пахльовська розповідає про цей період, на який припало її дитинство, так:

"Я – у Ржищеві, де мій дід посадив для мене грядочку великих і смачних полуниць "Вікторія"... Ходжу навколо цієї грядочки, заклавши руки за спину, і граю в тюрму. Ось я у в'язниці, ось до мене приходять "вони", але я нікому і нічого не скажу..."

Також легендарною стала промова Костенко в Спілці письменників у 1966 році, коли там відбувалася традиційна церемонія таврування "національних відщепенців". Тоді письменниця відкрито виступила на підтримку Івана Світличного, Опанаса Заливахи, Михайла Косіва, братів Горинів, чим викликала шквал овацій з боку молоді.

Згодом вона написала відкритого листа в газету "Літературна Україна" на захист Чорновола. Його, звісно, не опублікували, але Костенко отримала остаточне табу на власну творчість.

Про життя Ліни Костенко відомо мало, як, зрештою, і про її чоловіків. Її першим коханням був поляк Єжи-Ян Пахльовський, з яким вони познайомилися в Московському літературному інституті — він прагнув стати письменником-мариністом.

Закохані студенти прагнули одруження, але на заваді був Указ Президії Верховної Ради СРСР "Про заборону шлюбів між громадянами СРСР та іноземцями". Можна було змінити громадянство та вступити в шлюб, але відмова від радянського громадянства розглядалася як зрада Батьківщині.

Тому й співав Єжи-Ян своїй коханій улюблену пісню його матері — "Co komu do tego, ze my tak kochamy" ("Кому яке діло, що ми так кохаємо").

Але в 1954-му Указом Президії Верховної Ради УРСР шлюби з іноземцями були дозволені й молоді люди побралися. У шлюбі народилася донька, але за два роки після її народження батьки розлучилися — не зійшлися характерами. Пахльовський згодом шість років працював рибалкою на суднах далекого плавання й став мариністом, як мріяв.

А Костенко присвятила Єжи Пахльовському вірш-прощання "Спогад" ("Поїзд із Варшави").

Коли Ліні Костенко було 28 років, вона стала зустрічатися зі старшим за неї на 20 років письменником і перекладачем Аркадієм Добровольським, який на той момент провів у сталінських таборах на Колимі 25 років. Загалом він був тричі засуджений за "контрреволюційну націоналістичну та терористичну діяльність".

У 1959 році він влаштувався працювати на кіностудію Олександра Довженка, де познайомився з Ліною Костенко. Вони разом працювали над кіносценарієм "Перевірте ваші годинники" про українських поетів, які загинули у Другій світовій війні. Але фільм на екрани не вийшов — цензура внесла стільки правок, що Костенко відмовилася від авторства.

Добровольський мав дружину й сина, тож його стосунки з Ліною піддавалися суспільному осуду. У книзі "Найбільше диво – життя. Спогади" Микола Руденко написав про Добровольського й Костенко:

"Що більше я придивлявся до цієї людини, то більше вона мені подобалася. Енергійний, із правильними рисами обличчя, провівши в сталінських концтаборах двадцять два роки (тут би доречно виставити аж три окличних знаки), видавався, однак, порівняно молодим, вродливим, навіть сивина не торкнулася його волосся. Чарівність його образу доповнювали тактовність, широка ерудиція та культура.

Не дивно, що в нього закохувалися молоді жінки. Закохалася в нього й наша видатна поетеса Ліна Костенко. Вони навіть пробували створити сім'ю — чому це не вийшло, не нам судити".

Другим чоловіком Ліни Костенко став директор кіностудії імені Довженка Василь Цвіркунов. Саме за його підтримки світ побачили "Тіні забутих предків", "В бій ідуть тільки "старі"", "За двома зайцями" та багато інших. Вони познайомилися 1963 року, Цвіркунов мав сім'ю й дітей, Костенко — дочку й стосунки з Добровольським. Їй було 33, йому — 46.

"Думка моя переплакана двічі може дивитися людям у вічі. Грішниця я. Полюбила чужого. Долі моєї пекуча жого! Буде гроза! Потім буде тиша. Жінка твоя. Але я твоїша", — писала Костенко.

Не зважаючи на шалений осуд суспільства, вони одружилися й прожили разом 25 років, до смерті Цвіркунова. У цьому шлюбі Костенко народила сина.

Біографи письменниці пишуть, що ці стосунки стали для Ліни тихим сяйвом. Не дивлячись на те, що Василь мав важке фронтове поранення, ампутацію ноги, вони разом з дружиною багато подорожували, об'їхавши всю Україну. Були й важкі часи, коли вони обоє були безробітними, але й тоді разом долали чорну смугу життя.

Письменниця має двох дітей — доньку Оксану від першого шлюбу й сина Василя від другого.

Оксана Пахльовська — професорка, літературознавиця та культурологиня, викладає україністику в Римському університеті ла Сап'єнца. Василь Цвіркунов-молодший — програміст і живе з родиною в США.

Онука Ліни Костенко Ярослава-Франческа Барб'єрі навчалася в Римському університеті, в якому працює її мати, у Сорбонні, а згодом отримала дві ступені магістра у London School of Economics and Political Science та Оксфорді.

Про бабусю говорить з теплотою і називає "старшою мамою", часто навідує.

Відомо, що Ліна Костенко їздила у Чорнобильську зону відчуження після аварії на ЧАЕС, ризикуючи здоров'ям — вона брала участь в різноманітних експедиціях, які, за її словами, "знімали посмертну маску" з тієї землі. Також казала, що справжні патріоти – не ті, які в столиці співають "Ще не вмерла", а ті, котрі їдуть туди, де вмерла, і прагнуть відшукати хоча б якусь згадку.

Коли у 2000 році з нагоди сімдесятиліття Ліни Костенко тодішній президент Леонід Кучма нагородив її орденом Ярослава Мудрого V ступеня, вона відмовилася іти на церемонію нагородження.

А згодом, за президенства Віктора Ющенка, відмовилася від звання "Герой України". "Політичної біжутерії не ношу", — став крилатим вислів Ліни Костенко у відповідь на намір нагородити її відзнакою.

Очільниця пресслужби Ющенка Ірина Геращенко згадувала, що до зустрічі з Костенко президент готувався ретельніше, ніж до першого постмайданного візиту Путіна в Україну, що відбувся того ж дня.

"Ми піднялися сходами і подзвонили. Під квартирою стояв хлопець з пресслужби з червоними вухами. "Вона не відкриє!" – прошепотів він. Віктор Андрійович подзвонив ще раз: "Дорога Ліна Василівно, це Ющенко!".

Двері відкрилися, на порозі стояла Ліна Костенко, вона дозволила президенту і мені зайти. Я й досі пам'ятаю кожную хвилину перебування в квартирі, де фото дорогих і важливих в її житті людей, нашу розмову, яка почалася з суворої виволочки за те, що хлопець, який дзвонив у двері до Ліни Василівни, говорив російською...".

У 2022 році комітет Верховної Ради повідомляв, що хоче висунути кандидатуру Ліни Костенко на Нобелівську премію з літератури в 2022 році. Онука Ярослава-Франческа Барб'єрі припускає, що той факт, що її бабуса досі не має міжнародного відзначення, — це наслідок відсутності державної промоції, перекладів і власне стилю життя Костенко:

"Премії – часто результат "тусовок", домовленостей, випадковостей. От ніколи Ліна Костенко не опинилася б у ситуації "прохача" або промоутера себе самої. Часом вона жартує, що не має часу їсти, бо "робота кличе". Отож, робота кличе, а не тусовки".

У 2010 році вийшов перший прозовий роман письменниці "Записки українського самашедшого", який отримав нечувану популярність серед читачів і став лідером продажу серед українських книжок. У 2011 вийшла друком "Річка Геракліта" – поки остання поетична збірка, куди увійшли не лише найкращі твори, але й 50 нових поезій.

З початку війни на сході України в 2014 році письменниця приєдналася до гуманітарної акції "Другий фронт АТО" і передавала на фронт збірки своїх поезій. У 2018 році підтримала відкритий лист до ув'язненого в Росії Олега Сенцова.

Як розповідають друзі Ліни Костенко, письменниця не відходить від домашнього комп'ютера — спілкується з рідними по скайпу, відстежує політичні новини.

А от, як уже зазначалося вище, у соцмережах Костенко нема. В інстаграмі та фейсбуці користуються популярністю кілька сторінок, підписаних ім'ям поетеси — чимало медіа навіть цитували їх у своїх новинах у дусі "Ліна Костенко у своєму фейсбуці запропонувала нові назви для станцій київського метро". Але це помилка, адже сторінки Ліни Костенко несправжні, що підтверджує її онучка:

"А соцмережами не користуються ні мама Ліна, ні моя мама (Оксана Пахльовська, – ред.). Думаю, для них це зайвий шум, який заважає робочому режиму та душевним станам.

Причому існують якісь ніби блоги, що їх веде Ліна Костенко. Не вірте, немає таких блогів!"

Хоч сторіз Ліна Костенко не знімає, проте на Суспільне Культура можна прочитати її роздуми про національну ідентичність. Цю лекцію письменниця прочитала для студентів 1 вересня 1999 року в Києво-Могилянській академії. Але слова про самоусвідомлення і репрезентацію українців від поетеси-шістдесятниці, яка більшість свого свідомого життя боролася з радянською системою, актуальні й під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 році.

Є люди, які ще за життя стають легендами. Навколо них творяться міфи, чутки, перекази, за якими так важко відрізнити правду від вигадки. Вони ж мовчать, оберігаючи свій особистий світ від стороннього ока і впускаючи туди лише близьких і перевірених.

Такою є Ліна Василівна Костенко – поет, публіцист, громадський діяч. А в першу чергу – жінка, яка одного разу написала: «Я вибрала долю собі

сама, і що зі мною не станеться, - у мене жодних претензій нема до Долі – моєї обраниці», - і лишилася на все життя вірною цим словам. Її вірші й проза обпікають та лікують душу.

Її цілком заслужено іменують живим сумлінням, «цитаделлю духу» української літератури, нації. Недаремно безліч сучасних літературних критиків називають Ліну Василівну «залізною леді української літератури», порівнюючи її з легендарною Маргарет Тетчер.

"Марудне діло — ювілей, всі пера вмочені в єлей", — так сама Костенко іронізує над ажіотажем, який щорічно виникає до її народин. Не любить вона й патетичних епітетів поруч зі своїм іменем, як-то "королева поезії", "совість нації" чи "живий класик". Але так чи так її роль для української літератури важко переоцінити, а на її честь навіть названа одна з малих планет Сонячної системи — ім'я "Лінакостенко" у 2015 році дали планеті № 290127. Тож непересічний імідж склався давно.

ДЖЕРЕЛА.

1. https://lb.ua/file/person/3281_kostenko_lina_vasilivna.html
2. <https://suspilne.media/culture/406524-bombi-o-cetvertij-ranku-meni-voni-zvicni-z-ditinstva-93-roki-lini-kostenko/>
3. <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/vysoka-zhinka-gorda-nache-bunt-do-90-richchya-liny-kostenko>
4. <https://dovidka.biz.ua/lina-kostenko-biografiya-korotko/>